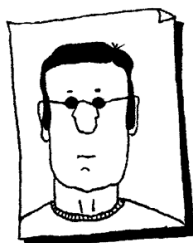

Заняткі чацьвертыя

Занятие четвёртое

Хіба гэта наш Ясь?
Хтосьці іншы.
Нейкі чужы чужаніца.

Лад мовы

Займеньнік (Местоимение)

Займеньнік (местоимение) — изменяемая часть речи, которая не называет предметы, лица, качества, а только указывает на них. По своему значению местоимения делятся на:

- *асабовыя (личные)*: **я, мы, ты, вы, ён, яна, яно, яны**;
- *прыналежныя (притяжательные)*: **мой, наш, твой, ваш, яго, ягоны, ейны, свой, іхні**;
- *паказальныя (указательные)*: **той, такі, гэты, гэтакі, гэны, гэткі, столькі, гэтулькі**;
- *азначальныя (определятельные)*: **сам, усё, усе, усе, кожны, любы, самы, іншы**;
- *пытальна-адносныя (вопросительно-относительные)*: **хто, што, які, каторы, чый, колькі**;
- *зваротныя (возвратные)*: **сябе**;
- *адмоўныя (отрицательные)*: **ніхто, нішто, ніякі, нічыі, ніводны**;
- *неазначальныя (неопределённые)*: **нехта, нешта, хтосьці, штосьці, нейкі, якісьці, якінебудзь, некалькі, абы-які, хтонебудзь**.

Асабовыя займеньнікі (Личные местоимения)

	у адзіночным ліку					у множным ліку		
	I-я асоба	II-я асоба	III-я асоба			I-я асоба	II-я асоба	III-я асоба
			м.р.	ж.р.	н.р.			
Н.	я	ты	ён	яна	яно	мы	вы	яны
Р.	мяне	цябе	яго	яе	яго	нас	вас	іх
Д.	мне	табе	яму	ёй	яму	нам	вам	ім
В.	мяне	цябе	яго	яе	яго	нас	вас	іх
Т.	мною (мною)	табой (табою)	ім	ёй (ёю)	ім	намі	вамі	імі
М.	па мне	па табе	па ім	па ёй	па ім	па нас	па вас	па іх

Практыкуйцеся

1. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Узор: Ці спадар Жураўскі настаўнік? (прафэсар) → Не, спадар Жураўскі не настаўнік, ён прафэсар.

Ці спадар Чайка друкар? (выдавец)

Гэтыя людзі, твае калегі, тутэйшыя? (прыезджыя)

Хто гэтая дзяўчына, твая сястра? (братава сяброўка)

Ці спадарыня Ганна сакратарка? (паштарка)
Ці гэта Колева дзіця? (Волька)

2. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Узор: Што ты ведаеш пра (Сяргея, ён)? → Што я ведаю пра Сяргея? Я нічога ня ведаю пра яго.

Што ты ведаеш пра (Вярбіцкія, яны)?
Што ты ведаеш пра (той хлапец, ён)?
Што ты ведаеш пра (Волька, яна)?
Што ты маеш сказаць (спадар Лявіцкі, ён)?
Ты павіншаваў (спадарыня Людміла, яна)?
Ты падзеш з (Паўлюк, ён) на адпачынак?
Ты даваў (дзіця, яно) папіць?

Лад мовы

Прыналежныя займеньнікі (Притяжательные местоимения)

Местоимения **мой, мая, маё, мае** (мой, моя, моё, мои), **твой, твая, тваё, твае** (твой, твоя, твоё, твои):

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р.; ж.р.; н.р.
Н.	мой, твой	мая, твая	маё, тваё	мае, твае
Р.	майго, твайго	маей, тваей	майго, твайго	маіх, тваіх
Д.	майму, твайму	маёй, тваёй	майму, твайму	маім, тваім
В.	майго, твайго (адуш.) мой, твой (неаддуш.)	маю, тваю	маё, тваё	маіх, тваіх (адуш.) мае, твае (неаддуш.)
Т.	маім, тваім	маёю (маёй), тваёю (тваёй)	маім, тваім	маімі, тваімі
М.	маім, тваім	маёй, тваёй	маім, тваім	маіх, тваіх

Местоимения **ягоны, ягоная, ягонае, ягоныя** (его), **ейны, ейная, ейнае, ейныя** (её):

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р.; ж.р.; н.р.
Н.	ягоны, ейны	ягоная, ейная	ягонае, ейнае	ягоныя, ейныя
Р.	ягонага, ейнага	ягонай, ейнай	ягонага, ейнага	ягоных, ейных
Д.	ягонаму, ейнаму	ягонай, ейнай	ягонаму, ейнаму	ягоным, ейным
В.	ягонага, ейнага (адуш.) ягоны, ейны (неаддуш.)	ягоную, ейную	ягонага, ейнага (адуш.) ягонае, ейнае (неад.)	ягоных, ейным (адуш.) ягоныя, ейныя (неад.)
Т.	ягоным, ейным	ягонай, ейнай	ягоным, ейным	ягонымі, ейнымі
М.	ягоным, ейным	ягонай, ейнай	ягоным, ейным	ягоных, ейных

Местоимения **наш, наша, нашы** (наш, наша, наши), **ваш, ваша, ваши** (ваш, ваше, ваши):

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р.; ж.р.; н.р.
Н.	наш, ваш	наша, ваша	наша, ваша	нашы, ваши
Р.	нашага, вашага	нашу, вашу	нашага, вашага	нашых, ваших
Д.	нашаму, вашаму	нашай, вашай	нашаму, вашаму	нашым, вашим
В.	нашага, вашага (адуш.) наш, ваш (неаддуш.)	нашу, вашу	наша, ваша	нашых, ваших (адуш.) нашы, ваши (неаддуш.)
Т.	нашым, вашим	нашай, вашай	нашым, вашим	нашымі, вашымі
М.	нашым, вашим	нашай, вашай	нашым, вашим	нашых, ваших

Местоимения **іхні, іхняя, іхняе, іхнія** (их):

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р.; ж.р.; н.р.
Н.	іхні / іхны	іхняя / іхная	іхняе / іхнае	іхнія / іхных
Р.	іхняга / іхнага	іхняй / іхнай	іхняга / іхнага	іхніх / іхных
Д.	іхням / іхнаму	іхняй / іхнай	іхням / іхнаму	іхнімі / іхным
В.	іхняга / іхнага (адуш.) іхні / іхны (неадуш.)	іхнюю / іхную	іхняе / іхнае	іхніх / іхных (адуш.) іхнія / іхных (неадуш.)
Т.	іхнім / іхным	іхняй / іхнай	іхнім / іхным	іхнімі / іхнымі
М.	пры іхнім / іхным	пры іхняй / іхнай	пры іхнім / іхным	пры іхніх / іхных

Притяжательное местоимение **свой** может указывать на принадлежность предмета любому из трёх лиц, т.к. не имеет отличий в роде: **ён прынес свой парасон** (он принёс свой зонтик), **яна прынесла свой парасон** (она принесла свой зонтик), **дзіця прынесла свой парасон** (ребёнок принёс свой зонтик).

Практыкуецца

3. Прыналежныя прыметнікі замяніце займеньнікамі ягоны, ейны, іхны ў адпаведнай форме (Притяжательные прилагательные замените местоимениями ягоны, ейны, іхны в надлежащей форме).

Віця і Віцева сястра, Зіна і Зінін муж, настаўніца і настаўніцына кляса, гаспадар і гаспадароў сабака, Вярбіцкія і дзеці Вярбіцкіх, цётка і цётчын унук, Васіль і Васілёў настаўнік.

4. Прачытайце, адзначце прыналежныя займеньнікі (Прочитайте, отметьте притяжательные местоимения).

Прыехалі цётка зь дзядзькам. Гэта іхны сын, іхная дачка й іхнае аўта.
Юля ўжо тут. Бачу ейнае паліто, ейны капялюш і ейную торбу.
Бацька пытаецца, дзе ягоны алавік, ягоныя паперы ды ягоныя акуляры.

Лад мовы

Паказальныя займеньнікі

(Указательные местоимения)

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р.; ж.р.; н.р.
Н.	той	тая	тое	тыя
Р.	таго	тае / той	таго / тога	тых
Д.	таму / тому	той	таму / тому	тым
В.	таго (адуш.) той (неадуш.)	тую	тое	тых (адуш.) тыя (неадуш.)
Т.	тым	тою	тым	тымі
М.	пры тым	пры той	пры тым	пры тых

1) Местоимение **той** по сравнению с местоимением **гэты** указывает на предмет, более отдалённый. Местоимение **гэты** — на более близкий.

2) Местоимения **такі, гэтакі, столькі, гэтулькі** указывают на качество и количество, подобное уже названному. Склоняются как прилагательные с основой на **з, к, х** во множественном числе: **гэтулькіх блізкіх** нам людзей.

Пытальныя, адмоўныя й неазначальныя займеньнікі

(Вопросительные, отрицательные и неопределённые местоимения)

пытальныя	адмоўныя	неазначальныя
хто (кто)	ніхто (никто)	не хта (кто-то, кто-нибудь, кое-кто)
што (что)	нішто (ничто)	нешта (что-то, что-нибудь, кое-что)
дзе (где)	нідзе (нигде)	недзе (где-то, где-нибудь, кое-где)
куды (куда)	нікуды (никуда)	некуды (куда-то, куда-нибудь)
калі (когда)	ніколі (никогда)	некалі (когда-то, когда-нибудь)
як (как)	ніяк (никак)	неяк (как-то, как-нибудь)
які (какой)	ніякі (никакой)	нейкі (какой-то, какой-нибудь, кое-какой)
адкуль (откуда)	ніадкуль (ниоткуда)	аднекуль (откуда-то)
чый (чей)	нічыі (ничей)	неічы, чыйсьці (чей-то)

Практыкуйцеся

5. Замест кропак пастаўце паводле сэнсу неазначальныя займеньнікі (Вместо точек поставьте по смыслу неопределённые местоимения).

Тут ... незнаёмыя дзяўчаты.
 Ён ... шукаў.
 ... гэта будзе патрэбна.
 ... забыўся ў аўтобусе сваю валізку.
 Гэта ... цікавае.
 Пакліч хутчэй ...
 ... ён мне не патэлефанаваў.

6. Дайце адмоўныя адказы на пытаньні (Дайте отрицательные ответы на вопросы).

Узор: Ці ёсць хто ў хаце? (нікога) → Не, нікога няма.

Каму даваў свой адрас? (нікому)
 Ці ведаеце што пра іх? (нічога)
 Ці ёсць ад іх якія звесткі? (ніякіх)
 Ці былі вы калі на моры? (аніколі)
 Чым ён цікавіцца? (нічым)
 Ці паедзеце куды ў гэтую нядзелю? (нікуды)
 Ці сустрэў каго знаёмага на вечарынцы? (нікога)
 Кім апыкуецца ваша фірма? (нікім)
 Пры кім ён вучыцца? (ні пры кім)
 Чый гэта кубак? (нічый)
 Чыё імя тут вам вядомае? (нічыё)

Каго ты там бачыш? (нікога)
 Што ты там шукаеш? (нічога)
 Чым ты засмучаны? (нічым)
 Ці быў ён калі ў Вас? (ніколі)
 Дзе ты бачыў мой парасон? (нідзе)
 Дзе ты быў у нядзелю? (анідзе)

Лад мовы

Асобныя заўвагі да займеньнікаў (Некоторые особенности местоимений)

I.

неазначальныя	нехта, нешта	склоняются как вопросительные местоимения <i>хто, што</i>	некага, нечага некаму, нечаму некім, нечым
адмоўныя	ніхто, нішто		нікога, нічога нікому, нічому нікім, нічым
азначальныя	сам, увесь, кожны, любы, іншы і інш.	склоняются как прилагательные с твёрдой, мягкой или основой на <i>з, к, х</i>	кожнага новага аўта кожнаму новаму аўту кожным новым аўта

II. Склоняются:

- как прилагательные с основой на *з, к, х* местоимения **сам, сама, само, самі**;
- как прилагательные с твёрдой основой местоимения **самы** (самый), **самая** (самая), **самае** (самое), **самыя** (самые).

Местоимения **сам, сама, само, самі**:

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р.; ж.р.; н.р.
Н.	сам глухі дзед	сама	само	са мі
Р.	самога глухога дзеда	само й	само га	самі х
Д.	само му глухому дзеду	само й	само му	самі мі
В.	самога глухога дзеда	саму	само га	самі х
Т.	самі м глухім дзедам	само й / само ю	само му	самі мі
М.	пры самі м глухім дзеду	пры само й	пры самі м	пры самі х

Местоимения **самы, самая, самое, самыя**:

	у адзіночным ліку			у множным ліку
	м.р.	ж.р.	н.р.	м.р.; ж.р.; н.р.
Н.	са мы прыгожы дом	са мая	са мае	са мыя
Р.	са мага прыгожага дому	са май	са мага	са мых
Д.	са маму прыгожаму дому	са май	са маму	са мым
В.	са мага прыгожага каня (адуш.) са мы прыгожы дом (неадуш.)	са мую	са мага	са мых (адуш.) са мыя (неадуш.)
Т.	са мым прыгожым домам	са май	са мым	са мымі
М.	пры са мым прыгожым доме	пры са май	пры са мым	пры са мых

III. В белоруском языке употребляются так называемые *узаемныя займеньнікі* (взаимные местоимения): **адзін аднаго** (для м.р.), **адна адну** (для ж.р.), **адно аднаго** (для н.р. и разных родов). Например: **Юля і Олег пабачылі адно аднаго** (Юля и Олег увидели друг друга). При склонении взаимных местоимений изменяется второе слово.

VI. В разговорной речи нехарактерно употребление полных форм местоимений: **хто-небудзь, хто-колечы** и т.п. Обычно используются сокращённые формы: **Я ня буду садзіцца, бо мо хто старэйшы сядзе. У гэтую дарогу трэба выправіць каго іншага.**

V. В отличие от русского, в белорусском языке нет приставного **н** в сочетании предлогов с падежными формами местоимений, которые начинаются с гласной буквы. Сравните: по-беларуски — **у іх**, а по-русски — **у них**.

Практыкуйцеся

7. Запоўніце пропускі, ужыўшы займеньнік той у адпаведнай форме (Заполните пропуски, употребляя местоимение *той* в соответствующей форме).

Я незнаёмы з ... спадаром.
Я яшчэ не чытаў ... кнігі.
... прыезджага я ня ведаю.
Ён даў грошы ... касірэцы.
Пайду прывітаюся з ... дзяўчынаю.
... спадар наш бухгалтар.

8. Адкажыце на пытаньні, ужыўшы займеньнікі той, тая, тое, тыя паводле сэнсу (Ответьте на вопросы, употребляя местоимения *той, тая, тое, тыя* по смыслу).

Узор: Гэта твой слоўнік? (вялікі руды) → Не, ня гэты, мой той вялікі руды.

Гэта тваё аўта? (шэрае)
Гэта твае дочки? (бялявыя)
Гэта іхны дом? (мураваны)
Гэта ягоная вуліца? (ля сквэру)
Гэта ейны парасон? (квяцісты)
Гэта іхны сын? (смуглявы)
Гэта твае здымкі? (у канвэрце)

9. З пададзенымі словазлучэньнямі ўкладзеце свае сказы (Приведенными словосочетаниями составьте свои предложения).

Узор: ягонае жонкі → Яго я ведаю, а ягонае жонкі — не.

ягонае жонкі, у іхным пакоі, іхная кватэра, на ўсякі выпадак,
увесь вечар, ні ў кога няма, увесь вечар

10. Дапоўніце дыялёгі, скарыстаўшы адпаведны займеньнік (Дополните диалоги, используя соответствующее местоимение).

а) — ...?
— Не, гэта фатэль. Ён мяккі, а крэсла — тое, драўлянае.

б) — ...?
— Так, гэта тая дзяўчына.

- в) — ...?
— Не, ён казаў гэта толькі пры мне.
- г) — ...?
— Мы купім табе гэтую цацку.
- д) — ...?
— Не, гэта ня іхны сабака.
- е) — ...?
— Той кнігі яшчэ ніхто не чытаў.
- ж) — ...?
— Не, у мяне не алавік, а ручка.

11. Скажыце як мае быць (Скажыце правільна).

Узор: Пётра ў (свой) брат. → Пётра ў свайго брата.

Мікіта ў (я) сястры.
Алесь у (свой) дзядзькі.
Тут (яна) рэчы.
Дзеці ў (той) аўтобусе.
Паклажа ў (яны) валізцы.

12. Запытайцеся, ужыўшы замест кропак адзін з займеньнікаў: чым, усім, гэтакі, каторы
(Спросите, используя вместо точек одно из местоимений: *чым, усім, гэтакі, каторы*).

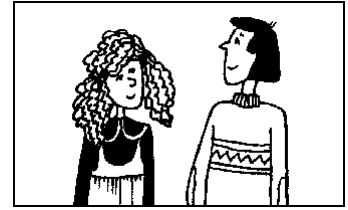
а) Тут ёсьць	цікавыя малюнкi.
салодкія яблыкі.
незнаёмыя дзяўчаты.	... на сыяне?
... у скрынцы?
... ў народных строях?
б) Ён знаецца	на фізыцы.
на эканоміцы.
на навуцы.	На ... ён знаецца?
Ён на ... знаецца?
... гэтакі знавец?
в) У яго ёсьць	новы падручнік.	Ці ёсьць у каго ... падручнік?
... падручніка ні ў кога няма?

13. Пастаўце пытанні, ужыўшы пытальна-адносныя займеньнікі (Поставьте вопросы, используя вопросительно-относительные местоимения).

Узор: Іван жыве ў дзядзькі → У каго жыве Іван?

Антось пры спадару Смолічу вучыцца на праграмістага.
Мы сёння пойдзем на станцыю сустрэчаць маму.
Праз тыдзень Васіль паедзе зь сябрам за мяжу.
Людміла даўно ўжо цікавіцца беларускаю моваю.
У нядзелю мы будзем на вясельлі ў Кастуся.
Госьць падзякаваў гаспадыні за пачастунак.
Заўтра я буду мець гутарку з панам Сьвірыдавым.
Мікіта з кожным прывітаўся, кожнаму паціснуў руку, кожнаму нешта прыемнае сказаў.
Я яшчэ ня быў у Русецкіх, у іхняй новай кватэры.

Кароткія і простыя размовы (чытайце ўголас)

<p>— Гэта той чалавек, пра якога ты мне казаў?</p> <p>— Не, ня той. Я памыліўся. Гэта хтосьці іншы.</p>	<p>— Это тот человек, про которого ты мне говорил?</p> <p>— Нет, не тот. Я ошибся. Это кто-то другой.</p>
<p>— Тут нейкія паперы. Чые яны? Алесевы ці Алесіны?</p> <p>— Так, гэта Алесіны паперы. Яна як раз шукала іх. Пакладзі ў верхнюю шухлядку.</p>	<p>— Здесь какие-то бумаги. Чьи они? Алеся или Алеси?</p> <p>— Да, это бумаги Алеси. Она искала их. Положи в верхний ящик.</p>
<p>— Нешта зарана мы прыехалі. Тут яшчэ нікога не відаць.</p> <p>— Паглядзі, можа ёсць хто на тым баку?</p> <p>— Не, і на тым баку нікога няма.</p>	<p>— Что-то рано мы приехали. Здесь еще никого не видно.</p> <p>— Посмотри, может есть кто на той стороне?</p> <p>— Нет, и на другой стороне никого нет.</p>
<p>— Прывітаньне!</p> <p>— Дзень добры!</p> <p>— Ты ня ведаеш, дзе гэта Ясь можа быць? Званіў яму сёння ўранні, ніхто чамусьці не аказаўся.</p> <p>— Дык ці ты ня ведаў, што ён у бацькоў ва Ўруччы?</p> <p>— Дзе ж я ведаў! А калі ён вернецца?</p> <p>— Праз два дні меўся быць.</p>	<p>— Привет!</p> <p>— Привет!</p> <p>— Ты не знаешь, где это Ясь может быть? Звонил ему сегодня прямо с утра, никто не отозвался.</p> <p>— Разве ты не знал, что он у родителей в Уручье?</p> <p>— Откуда же я знал! А когда он вернется?</p> <p>— Через два дня должен быть.</p>
<p>— Паглядзім, можа знойдзем хоць адно вольнае месца?</p> <p>— Вунь ля вакна вольны столік.</p> <p>— Але ж тут толькі два крэслы... Хіба, узяць ад суседняга стала? Будзьце ласкавыя, ці вольнае гэтае крэсла, ці можна яго ўзяць?... Вельмі дзякую вам.</p> <p>— Ну, вось нарэшце й уладкаваліся.</p>	<p>— Посмотрим, может найдём хоть одно свободное место?</p> <p>— Вон возле окна свободный столик.</p> <p>— Но тут только два стула... Разве что взять у соседнего стола? Будьте любезны, свободен ли этот стул, его можно взять?... Большое вам спасибо.</p> <p>— Ну, вот наконец и устроились.</p>
<p>— Ці Юрка мае тут свой пакойчык?</p> <p>— Мае, ягоны пакойчык аддзелены перасцёнкам. Можаш зайсьці, паглядзець. Юрка якраз дома...</p> <p>— А-а-а, Сыцёпка, прыемна цябе бачыць! Заходзься, скідай капоту.</p> <p>— Дзякуй, але ж я толькі на хвіліну.</p>	<p>— У Юры есть здесь своя комнатка?</p> <p>— Есть, его комнатка отделена перегородкой. Можешь зайти, посмотреть. Юра как раз дома...</p> <p>— А-а-а, Стёпка, рад видеть тебя! Проходи, снимай куртку.</p> <p>— Спасибо, но я только на минуту.</p>

— Дзе тыя дзяўчаты?
— Увечары яны будуць у нас на імпрэзе.
— Але ж ці пазнаю я іх?
— Адразу пазнаеш, бо іхні выгляд надта адметны: яны ў нацыянальных строях. Гэткіх строяў на ўсім інстытуце ні ў кога няма.

— Где те девушки?
— Вечером они будут на представлении.
— Но узнаю ли я их?
— Узнаешь сразу же, потому что вид у них примечательный: они в национальной одежде. Такой одежды во всём институте ни у кого нет.

Майстры слова гавораць

Чуеш, пане Францішак, як часам людзі шкадуюць чужога, а сваё, пэўна, даражэйшае ім за жыццё; ім здаецца, што яны ніколі не памруць; на цэлую вечнасьць хочуць забясьпечыць сябе на гэтай зямлі. Ня так думалі мае бацькі (вечны ім спакой). Памятаю, калі было мне блізу васьмнаццаці гадоў, мой бацька купіў у Полацку сукна (локаць каштаваў у той час пяць злотых), загадаў пашыць мне каптан, даў пояс падперазацца і сказаў такія словы: «Ідзі ў сьвет, шукай сабе долі, твае продкі не пакінулі нам маёнтка, і мы табе не даём яго ў спадчыну. Бласлаўляю цябе, зарабляй на кавалак хлеба і будзь пачцівы: усемагутнасьць Божая цябе не пакіне; любі бліжніх і жыві ў згодзе зь людзьмі. А як непрыемнасьці цябе спаткаюць у жыцці — трывай. Будзеш служыць — будзь верны і працавіты. Памятай заўсёды такую прыказку: як сабе пасьцелеш — так і высьпішся. Калі літасьцівы Бог дасьць табе добры лёс і ўладу над сваімі зямнымі скарбамі — не шкадуй бліжнім, памятаючы, што міласэрныя атрымаюць міласэрнасьць і будуць спадчыньнікамі Царства Нябёснага».

(Ян Баршчэўскі)